

А. Эспіноса Рус

ПРАБЛЕМЫ ЎСПРЫМАННЯ ЛІРЫЧНЫХ ПЕРАКЛАДАЎ М. БАГДАНОВІЧА Ў ІСПАНІІ

13 чэрвеня 2017 года ў Мадрыдзе адбылася прэзентацыя двухмоўнага зборніка выбраных вершаў беларускага класіка М. Багдановіча. У яго былі ўключаныя арыгінальныя тэксты паэта на беларускай мове і іспанамоўныя пераклады аўтара гэтага артыкула. Кніга «Згукі маёй бацькаўшчыны» (па-іспанску «Ecos de mi tierra») была выдадзеная дзякуючы ініцыятыве незалежнага іспанскага выдавецтва *Ediciones Irreverentes*, якім кіруюць беларуска Вера Кухарава і яе муж, іспанскі літаратар Мігель Анхель дэ Рус, з дапамогай Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры ў Мінску (уводзіны да кнігі напісаў яго дырэктар, Дзмітры Яцкевіч), з фінансавай і культурнай падтрымкай пасольства Рэспублікі Беларусь у Мадрыдзе. На мерапрыемстве прысутнічалі міністр замежных спраў Уладзімір Макей, пасол Павел Ла-тушка, прадстаўнікі беларускай дыяспары і іспанскай інтэлігенцыі.

Варта звярнуць увагу на тое, што пераклады беларускай літаратуры на іспанскую мову дагэтуль былі адносна рэдкімі. У выкананні беларускага пісьменніка ўругвайскага паходжання Карласа Шэрмана выйшлі «Мая

Бесядзь» А. Куляшова, «Конь і леў» М. Танка, «Чырвоны мак» В. Хомчанкі, народныя казкі ў апрацоўцы А. Якімовіча (усе ў 1976), «Шлюбная ноч» І. Шамякіна (1980), «Дажыць да сьвітаньня» (1980), «Абеліск» (1984) і «У тумане» (1989) В. Быкава, выбранае Я. Купалы і Я. Коласа «Папараць-кветка» (1982), выбранае Р. Барадуліна «Чорны вол маёй трывогі» (1985), «Плач перапёлкі» І. Чыгрынава (1988), «Загад № 1» М. Чаргінца (1990) [1, с. 444–446].

Большасць дадзеных выданняў маладаступная чытачам Іспаніі на сённяшні дзень: нешматлікія асобнікі захоўваюцца ў акадэмічных бібліятэках і архівах, кнігі не даступныя ў крамах альбо ў электронным варыянце.

Да таго ж, мусім адзначыць, што лірыка М. Багдановіча перакладалася на іспанскую мову ўпершыню, прынамсі ў маштабах цэлага зборніка таму, што перад выбарам твораў з’явілася патрэба папярэдне абдумаць патэнцыйнае ўспрыманне перакладаў на іспанскую мову і цяжкасці працэсу перакладу, з мэтай адаптаваць адбор вершаў (і самыя перакладзеныя версіі) да іспанскай аўдыторыі, не губляючы асаблівасцей паэтычнага свету М. Багдановіча, не ахвяраючы яго «хрэстаматычныя» вершы – самыя вядомыя і блізкія беларускім чытачам.

Гэты артыкул з’яўляецца аглядам трох галоўных пытанняў працэсу адаптацыі лірычных твораў М. Багдановіча на іспанскую мову і ўспрыманне гэтых вершаў іспанскай аўдыторыяй: па-першае, аналізуецца спецыфіка самога паэта, яго творчасці і кантэксту; па-другое, працэс выбару твораў і іх перакладу (канкрэтныя праблемы і стратэгіі, якія былі выкарыстаныя для іх рашэння); па-трэцяе, вынікі перакладніцкай працы праз год пасля выхаду двухмоўнага зборніка.

Паэт, празаік, публіцыст і літаратуразнаўца М. Багдановіч замацаваўся ў гісторыі беларускай літаратуры як новы класік нягледзячы на сваю заўчасную смерць і на тое, што ён пакінуў толькі адзін прыжыццёвы зборнік: «Вянок». У сваім эсе «Загадка Багдановіча» М. Стральцоў тлумачыць, што «кніжка [«Вянок»], што ні кажы, маладая, пісалася ў 17–20 год. Але ж... Але ж ёсць у ёй і творчасць, і натхненне, і сур’ёзная праца. Такая здольнасць да абнаўлення, да пашырэння абсягу тэм і думак. І якія рытмы, якая лексіка, якое пачуццё мовы!» [2, с. 368–369].

Са слоў М. Стральцова вынікае, што ў творчасці М. Багдановіча былі якасці, якія высока ацэньваюцца літаратуразнаўцамі, крытыкамі і чытачамі; і асаблівасці, пры захаванні якіх любы чытач здолее ацаніць паэта на любой з моў свету.

З іншага боку, трэба памятаць, што вялікая доля геніяльнасці паэта хаваецца менавіта ў яго моўных навыках і здольнасцях: рыфма, рытм, лексіка, моўнае адчуванне. Захаванне гэтых творчых аспектаў ў іншамоўных адаптацыях без шкоды аўтарскім задумам, тэмам і вобразам ускладняе задачу перакладчыка, асабліва ў выпадку так званых «цяжкіх паэтычных форм» (санеты, трыялеты, тэрцыны), якімі нярэдка карыстаўся М. Багдановіч. Да

таго ж, нельга забываць аб культурным кантэксте арыгінальных твораў і самога аўтара. Гэтае пытанне заўжды паўстае пры перакладах далёкіх моў, асабліва ў тых выпадках, калі мэтавая аўдыторыя слаба ведае (альбо зусім не знаёмая) з крыніцаю. М. Багдановіч – паэт, моцна звязаны з беларушчынай у агульнаславянскім кантэксте. На думку філолага Т. Жыркевіч, «М. Багдановіч ў сваёй творчасці заўсёды адстойваў ідэі адраджэння роднай культуры, з якой непарыўна звязана думка аб цесным узаемадзеянні славянскіх народаў, агульнасці іх гістарычнага мінулага і культурнай спадчыны» [3, с. 132]. Бацька паэта, Адам Багдановіч, быў фалькларыстам, і малады літаратар меў доступ да этнаграфічных матэрыялаў з самага дзяцінства. Як заўважае Н. Анапрэнка, у фарміраванні творчай індывідуальнасці беларускага паэта М. Багдановіча (1891–1917) значную ролю адыграла вусная народна-паэтычная творчасць. Для яго пісьменніцкай дзейнасці фальклор стаў невычэрпнай скарбніцай натхнення, крыніцай тэм, сюжэтаў, матываў. Дзякуючы гэтаму М. Багдановіч змог стварыць уласны і непаўторны паэтычны стыль, які заваёўвае ўвагу сваёй самабытнасцю і каларытам [4, с. 58].

Прывязанасць да беларускай гісторыі і славянскіх сімвалаў, уплыў народнай беларускай творчасці і іншыя біяграфічныя фактары робяць М. Багдановіча глыбока беларускім паэтам, менш дасяжным для разумення чытачам іншага культурнага паходжання.

Варта ўзгадаць, што М. Багдановіч цікавіўся сусветнай літаратурай, быў добра адукаваным паліглотам і добра ведаў еўрапейскіх аўтараў – і антычных, і сваёй эпохі, быў асабліва добра знаёмы з тагачаснай французскай літаратурай. На думку Я. Клімуця, «у французскай літаратуры другой паловы XIX стагоддзя М. Багдановіч шукаў дасканалы сунадзення высокіх душэўных мрояў з рэаліямі змрочнага паўсядзённага жыцця, якія б давалі ў выніку карціну надзвычайнай таямнічасці навакольных праяўленняў» [5, с. 105]. Заходнееўрапейскія ўплывы набліжаюць творчасць М. Багдановіча да іспанскага чытача, каму гэтая літаратура даступная і адносна вядомая. Таксама варта ўспомніць пра вышэйузгаданую прадмову Д. Яцкевіча, у якой падрабязна тлумачыцца шлях паэта і яго кантэкст. Слушнаму ўспрымання перакладаў садзейнічаюць графічнае афармленне выдання, ілюстрацыі, падабраныя пад кожны асобны твор.

У зборнік былі ўключаныя 30 вершаў: у першую чаргу выбраныя самыя вядомыя творы М. Багдановіча, на падставе якіх беларусы спяваюць песні, якія можна знайсці ў школьных праграмах краіны. Па-другое, уключаны таксама вершы, патэнцыйна цікавыя менавіта аўдыторыі з Іспаніі (напрыклад, «Іспанскія песні» [6, с. 62–67]), і тыя вершы, якія найлепш і найшырэй рэпрэзентуюць творчасць паэта як цэласць на думку перакладніцы і выдаўнікоў, і паводле тэмы (любоўныя вершы, вершы пра прыроду, вершы на падставе фальклорных матываў, вершы пра хваробу...), і паводле формы (класічныя

формы паэзіі, формы фальклорнага паходжання, белыя вершы). Варта аналізаваць пэўныя моманты ў кнізе, якія спрыялі перакладніцкім праблемам, выясніць, як яны былі вырашаныя.

Назва верша «Лясун» была перакладзеная на іспанскую мову сінтагмай «El espíritu del bosque» (літаральна, *лясны дух*) [6, с. 11]. У іспанскім фальклоры немагчыма знайсці культурнага эквівалента беларускай легендарнай істоце, які быў бы зразумелым усім патэнцыйным іспанамоўным (і нават іспанскім) чытачам. Таму было прынята рашэнне замяніць назву на поўную дэскрыптыўную сінтагму. У вершы «Раманс» [Там жа, с. 28–29], нягледзячы на захаванасць дакланасці зместу, рыфмы і рытму, пры перакладзе губляецца частка фармальнай сінтактычнай гульні: у арыгінальным тэксе чацвёрты радок кожнай страфы супадае з пачаткам першага; сінтаксіс іспанскай мовы гэтага не дазваляе. Верш «Не куй ты, шэрая зязюля» [Там жа, с. 30–31] доўжыцца на чатырохрадкоўе ў перакладзе. Гэтая змена тлумачыцца тым, што іспанская мова мае меншую інфармацыйную шчыльнасць, чым беларуская. Форма твора патрабавала кароткіх радкоў, і было б немагчыма захаваць форму і змест у перакладзе на іспанскую мову пры аднолькавай колькасці радкоў. Асабліва складанай задачай быў пераклад «Санета» [Там жа, с. 40–41] з фармальнага пункту гледжання. Верш пабудаваны паводле канонаў класічнага санета: першыя дзве страфы задаюць мастацкае пытанне, прадстаўляюць метафары і вобразы, у той час як апошнія дзве – даюць чытачу адказ, правільную інтэрпрэтацыю выкарыстаных сімвалаў. Гэты аспект, разам з дакладнымі рыфмай і рытмам, зместам і большасцю лірычных вобразаў, захоўваюцца ў перакладзе, як у выпадках з іншымі класічнымі паэтычнымі формамі. Варта звярнуць увагу на перакладніцкую гульню слоў, якая паяўляецца ў вершы «Тэрцыны»: лірычны герой узгадвае ідэю аб тым, што «мы любім час мінулы ўспамянуць» [Там жа, с. 44]. У перакладзе ж сустракаецца радок «todo verso pasado fue mejor» [Там жа, с. 45] (літаральна, «любы мінулы верш быў лепшым»), што з’яўляецца варыяцыйнай іспанскай прыказкі *todo tiempo pasado fue mejor* ‘любы мінулы час быў лепшым’). Гэтая гульня слоў, прывязаная да ўжывання іспанскай мовы, ужылася дзеля таго, каб наблізіць чытача да творчасці М. Багдановіча. Трэба патлумачыць і ўжыванне тапоніма «Belarús» [Там жа, с. 53] замест афіцыйнай іспанскай назвы «Bielorrusia», якая мае двойную функцыю: з аднаго боку, захаванне рытму і мілагучнасці; з другога, знаёмства іспанскага чытача са словам, якім самі беларусы называюць сябе. Апошняй цяжкасцю перакладу ў вершы «Пагоня» стала наступная: непадрыхтаваныя іспанскія чытачы не ведаюць гэтага паняцця, яго гістарычных, палітычных і нацыяналістычных каннотацый [Там жа, с. 70–71]. Назва самога твора перадалася як «Pagonia» (найбліжэйшы фанетычна мачымы варыянт для іспанскай арфаграфіі), а ў радках верша паняцце перадавалася сінтагмай «el emblema de los lituanos» (літаральна, у гэтым выпадку, «герб ліцвінаў»). Хоць іспанскі чытач незнаёмы апрыёрна з Пагоняй, з кантэксту можа зразумець, што гэта герб, звязаны з беларускай нацыянальнай ідэнтычнасцю.

Пасля аналізу мы прыйшлі да высновы, што, дзякуючы стараннай апрацоўцы выдання, у тым ліку тэксту ўводзін, графічнаму афармленню, перакладніцкай і рэдактарскай працы, і, нягледзячы на тое, што пры кожным перакладзе губляюцца пэўныя нюансы артыстызму і значэння, іспанамоўная версія выбраных твораў М. Багдановіча адкрывае іспанскай аўдыторыі доступ да творчасці аднаго з самых выбітных беларускіх паэтаў, дае магчымасць (спадзяемся, не апошнюю) заглянуць у беларускую культуру.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларускія пісьменнікі : 1917–1990 / уклад. А. Гардзіцкі – Менск : Мастацкая літаратура, 1994. – 653 с.

2. *Стральцоў, М.* Выбраныя творы / М. Стральцоў / уклад. і камент. Міхася Скоблы / прадм. Анатоля Сідарэвіча. – Мінск : Беларус. навука, 2015. – 652 с.

3. *Жыркевіч, Т. І.* «Смерць шэршня» як рэцэпцыя М. Багдановічам сербскага эпасу / Т. І. Жыркевіч // Актуальныя пытанні лінгвістыкі, лінгвастылістыкі і лінгвакультуралогіі : да 75-годдзя з дня нараджэння прафесара М. В. Абабуркі : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф., 20 мая 2016 г. / пад рэд. В. М. Шаршнёвай. – Магілёў : МДУ імя А.А. Куляшова, 2016. – С. 132–135.

4. *Анапрэенка, Н. Я.* Фальклорны кампанент у творчасці М. Багдановіча / Н. Я. Анапрэенка // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. – Вып. 7 : в 2 ч. / редкол. : А. И. Головня (отв. ред.) [и др.]. – Минск : «Белорусский Дом печати», 2013. – Ч. 2. – С. 58–62.

5. *Клімуць, Я. І.* Творчасць Максіма Багдановіча ў кантэксце французскай паэзіі другой паловы XIX – пачатку XX ст. / Я. І. Клімуць // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте : сб. науч. ст. по материалам III-й Международной науч. конф. (14–15 октября 2011 г.) / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилёв : МГУ имени А.А. Кулешова, 2012. – С. 104–107.

6. *Багдановіч, М.* Згукі маёй бацькаўшчыны (*Ecos de mi tierra*). Выбраныя творы / пер. Анхелы Эспіносы. – Мадрыд : Ediciones Irreverentes, 2017. – 77 с.